

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

אבות פ"ה

(חלק יז שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלש לבריאה

שנת הקהל

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת בהר־בחוקותי, טז־כב אייר, ה'תשפ"ג (ב)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2023

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

פ"ה ב *

דעם מענטשנ'ס עבודה ברענגט ווייניק תועלת, ביז אַז „ההוצאה והצער והטורח יתרים על השבח“⁵ (זיין האָרעוואַניע און צער כו' זיינען מער ווי זייער תוצאה און אויפטו). רעכנט מען דעם שכר ניט לויט דעם שבח נאָר ער באַקומט דעם פולן שכר פאַר זיין אַרבעט און זיין צער.

דאַרף מען פאַרשטיין:

שכר המצות איז מלכתחילה פאַרבוני דען מיט דער הוצאה וטרחא ועמל וצער וואָס זיי פאַרלאַנגען, וכמחז"ל בכו"כ מקומות: אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה⁶ כו' ונתתי גשמיכם גו', עובד כו' לא עבדו כו' אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד כו' בשני זוזי⁷ (מפני שמשנה רגי' לותו⁸), ונפש כי תקריב⁹ כו' מי דרכו להביא מנחה עני מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו¹⁰. ועוד ועוד.

ועד"ז באַ אַ בעה"ב ופועל: דאָס וואָס מ'געפינט (אין ש"ס און פוסקים)^{10*}, אַז מ'צאָלט אַ פועל בלויז דעם „שבח“ ווען די הוצאה איז „יתירה על השבח“ איז

א. „בן הא הא אומר לפום צערא אגרא“¹. איז מפרש דער ברטנורא: „כפי רוב הצער שאתה סובל בלימוד התורה ועשיית המצוה יהי' שכרך מרובה“.

דער ענין פון באַקומען שכר פאַר מצות איז אַ חיוב ע"פ הלכה נוי ס'איז מוכח אויך פון דעם וואָס דער רמב"ם ברענגט עס אין זיין (הלכה) ספר ה"יד²; און נאָכמער: ער איז אין דעם מאריך און מבאר כמה פרטי דינים^{2*}. ד.ה. אַז לויט די דינים פון תורה איז דער אויבער-שטער כביכול „מחוייב“ צו געבן שכר דעם מענטשן פאַר זיין עבודה, בדוגמא³ צום חיוב פונעם בעה"ב צו באַצאָלן אַ פועל פאַר זיין אַרבעט⁴.

און דער חידוש פונעם מאמר „לפום צערא אגרא“ (אין פשטות) באַשטייט אין דעם וואָס דער שכר ווערט גערעכענט לויט דעם צער, ניט לויט דער פעולה והתועלת והשבח. ועפ"ז – ווען

(* וסיום דמסכת (משניות) אבות (ראה הערה הבאה).

מהד"ב של שיחה זו (בלה"ק) נדפסה בס' ביאורים לפרקי אבות (קה"ת) בסופו.

(1) במשניות הוא בסוף פרק ה'. וראה לקמן הערה 49, 51.

(2) ש,חיבור זה (הוא) הלכות הלכות" (הקדמת הרמב"ם לספר ה"ד).

(2*) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג (ה"א"ה). וראה שם פ"ח וט'. סוף הל' מלכים.

(3) והסברא לשלילת זה הוא רק „מי הקדימני ואשלם כו' נתתי לו נשמה כו' כדרז"ל (ויק"ר פכ"ז, ב).

(4) להעיר מאבות פ"ב מ"ד ומט"ז: בעל מלאכתך כו' שכר פעולתך. ושם מט"ו: והפועלים כו' ובעה"ב כו'. ולהעיר מתו"כ (הובא ברש"י עה"פ) בחוקותי כו. ט: משל למלך ששכר פועלים כו'. וראה לקמן סעיף ח'.

(5) לשון המדרש שמואל סוף מס' אבות (בפירוש „לפום צערא אגרא“).

(6) תו"כ (הובא בפרש"י) ר"פ בחוקותי.

(7) תגיהה ט, ב. וראה לקמן בפנים ס"ו.

(8) תניא פט"ו. וראה סוטה (יא, ב) דעבודת נשים לאנשים – ה"ז עבודת פד"ל.

(9) ויקרא ב, א.

(10) מנחות קד, ב. הובא בפרש"י עה"ת שם.

(10*) והרי „מגיד דבריו ליעקב חזקו ומשפטיו לישראל כו' מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות כו'“ (שמו"ר פ"ל, ט. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג), שעפ"ז מובן שדיני תשלום שכר דבעה"ב לפועל הם דוגמת השכר שמשלם הקב"ה.

וויסער סיבה האָט זיך ניט אויסגעפירט דער תכלית ומכוון פון דער מלאכה, איז דער דין, אַז „נותן לו שכרו משלם“¹⁴ (אפילו אין פאל ווען „שכרוהו בשביל החולה יותר ממה שהי' ראוי לשוכרו“¹⁵).

איז בכך ניט מובן: וויבאלד אַז בנדו"ד איז „עביד שליח שליחותי“, ער האָט געטאָן וויפל ער קען אין תומ"צ, און נאָכמער — די אַרבעט האָט געבראַכט תועלת (כאָטש אפילו זי איז קליין אין פאַרגלייך מיט דער טירחא וצער), איז דאָך כש"כ אַז מען דאַרף באַצאָלן דעם שכר בשלימות¹⁶, כולל אויך זיין הוצאה (צער)¹⁷ אע"פּ וואָס די הוצאה איז יתירה על השבח — היינט אין וואָס באַשטייט דער חידוש פון „לפום צערא אגרא“?

15) תוד"ה להביא ב"ק (שם, ריש ע"ב. הובא בב"י חו"מ שם). נמוקי"ש. פרישה שם סרס"ד סק"ד. נתה"מ הנ"ל. וכן משמע ברמב"ם שם במ"ש „נותן לו כל שכרו“ (ראה הגהות מיי" שם. חסדי דוד לתוספתא ב"מ פ"ז, ב בסופו)*. וראה תו"ח ב"ק שם (ומה שהקשה בתוד"ה אין לו יבמות קו, א — ראה שו"ת לחם רב שצויין בגליון הש"ס שם). 16) והרי גם ב"ירד להציל ולא הציל" נותן לו שכר פעולה (ב"ק שם. רמב"ם הל' גזילה ואבידה פ"יב ה"ד. תשו"ע חו"מ סרס"ד ס"ד). אלא דשם אין לו אלא שכרו הראוי לו ואינו משלם לו דמי חמורו שהפסיד לו בסיבת הצלתו, כיון ד„לא עביד שליח שליחותי“ (ב"ק שם), ד„לאצולי אגרי" והא לא אציל" (שטמ"ק שם). משא"כ בנדו"ד, שהציווי על האדם הוא על העשירי והפעולה (שהרי ההצלחה אינה תלויה בו), הרי מובן דהוה עביד שליחותו ונותן לו שכרו בשלימות (גם יותר מהראוי). ואכ"מ.

17) והא דמצינו בהשוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא כו', ואם הי' דבר כבד מה שיש לו להביא מנכה לו שאינו דומה כו' (שו"ע שם) — הרי זה מפני שפעולתו וטרחתו בפועל היתה קלה יותר (מכיון שלא הביא), משא"כ בנדו"ד, שאדראבא, פעולתו וטרחתו היא בשלימות.

נאָר אין באַשטימטע פּאַלן: ווען דער בעה"ב האָט דעם פועל ניט געדונגען, נאָר דער פועל האָט עס געטאָן על דעת עצמו („היורד לתוך שדה חבריו ונטעה שלא ברשות“¹¹). אָדער ווען ער האָט געטאָן אַנדערש ווי דער בעה"ב האָט אים אָנגעזאָגט („אדום וצבעו שחור, שחור וצבעו אדום“¹²). אָדער ווען ער האָט מזיק געווען בכוונה („צבעו כאור“¹³).

אַבער ווען דער פועל האָט געטאָן די מלאכה אַזוי ווי דער בעה"ב האָט אים געהייסן, דאָן איז אויך אין פּאַל אַז די יציאה איז יתירה על השבח, און אפילו ווען ער האָט גאַרניט אויפגעטאָן — זיין אַרבעט האָט ניט געבראַכט די תועלת וואָס זי האָט געדאַרפט ברענגען, ווי „השוכר את הפועל להביא כרוב ודורמסקנין לחולה והלך ומצאו שמת כו“¹⁴, וויבאלד אַז „עביד שליח שליחותי“, ער פון זיין זייט האָט געטאָן די מלאכה בשלימות (נאָר צוליב אַ גע-

11) ב"מ קא, א. שו"ע חו"מ רסע"ה. 12) משנה ב"ק ק, ב. שו"ע שם שש"ו ס"ג. 13) ב"ק שם (וראה רש"י שם). שו"ע שם. וראה (ובהבא לקמן) אנציקלופדי' תלמודית ערך אומן. 14) ב"ק קטו, סע"א ואילך. וברמב"ם (הל' שכירות פ"ט ה"ח) ושו"ע (שם סס"ה ס"ג) „נותן לו כל שכרו“.

ולהעיר, דמפשוטו לשון השו"ע והרמ"א (שם ס"ב), בהשוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא שם מה שיביא נותן לו שכרו משלם דהרי כבר עשה שליח שליחותו — משמע, שגם בזה נותן לו כל שכרו מה שפסק (ראה פתחי תשובה שם סק"ג*). ביאורי הגר"א שם סקט"ד). אלא שבסמ"ע (שם סק"ח. ובארוכה — דרישה שם סק"ב) ונתה"מ סק"ב שם — לא פירשו כן.

* ועיי"ש מה שתיריך בקושיית הלח"מי (הל' שכירות שם) מאי שנא הא מדין ירד להציל ולא הציל שאין לו אלא שכרו (נסמן לקמן הערה 16). וראה מחנה אפרים הל' שכירות שם. ועוד.

* אַבל ראה דרישה שם סס"ה סק"ב בסופו.

גאָר נצטווה²⁴ געוואָרן²² – היינט וואָס איז דער חידוש אַז ער באַקומט שר פאַר „צערא“?

ודוחק גדול לומר אַז דאָס איז טאַקע דער אויפטו פון דער משנה און זי איז דער מקור אויף דעם, וכפשטות לשון הרמב"ם וואָס בריינגט איר בנדו"ז – וויבאַלד אַז עס זיינען דאָ אַ ריבוי מחז"ל בזה, כנ"ל.

ג. והביאור בזה י"ל: מיט „לפום צערא אגרא“ מיינט די משנה מחדש זיין: צערא סתם, יעדער צער, וביותר ובמיוחד אַ צער אמתי (אַן דעם צומיש פון דעם תענוג וואָס ער איז מקיים אַ ציווי, וואָרום עס רעדט זיך וועגן) אַזאַ צער אין תומ"צ וואָס דער אדם איז אין דעם ניט מחויב, נאָר ער אַליין נעמט דאָס אויף זיך –

[ועפ"ז יומתק וואָס די משנה „לפום צערא אגרא“ שטייט אין מס' אבות ובסיומא וחוחמה – וועלכע רעדט וועגן „מילי דחסידותא“²³, ענינים וואָס זיינען לפנים משורת הדין, כדלקמן סעיף ה',

און ווי ס'איז אויך מרומז אין דעם וואָס די משנה רופט אָן דעם בעל המאמר (פון „לפום צערא אגרא“) ניט מיט זיין פרטיות/דיקן נאָמען, נאָר מיטן כינוי „בן הא הא“, וואָס איז מדגיש אַז

ב. אין די אויבנדערמאָנטע דינים איז די טירחא און מלאכה (די „הוצאה“) פון דעם פועל אַ באַזונדער זאָך פון דער תועלת (ו„שבח“), וואָס דער בעה"ב וועט האָבן אַלס תוצאה פון זיין מלאכה; און אפילו ווען „עביד שליח שליחותי“ איז דאָס בלויז וואָס ער האָט געטאָן זיין פעולה בשלימות, אָבער דורך דעם האָט זיך ניט (אַלעמאָל) אויפגעטאָן דער מכוון צוליב וואָס דער בעה"ב האָט אים געדונגען.

אָבער בנדו"ד איז דער „צערא“ פון קיום התומ"צ ניט קיין באַזונדער זאָך פון דעם ריוח ושבח; און ווי דער רמב"ם זאָגט אין „שמונה פרקים“¹⁸: „שהמתאוה לעבירות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה אליהם ולא יצטער בהנחתם כו' ולא דים זה עד שיאמר ששכר המושל בנפשו¹⁹ גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו ואמרו לפום צערא אגרא ויותר מזה שהם ציוו להיות האדם מתאוה לעבירות²⁰ כו' לא יאמר אדם אי אפשי כו' אלא אפשי ומה אעשה אבי בשמים גזר עלי“.

ולפ"ז איז נאָכמער ניט פאַרשטאַנדיק וואָס איז דער חידוש אין לפום צערא אגרא: די הוצאה און צער גופא איז אַן ענין פון שבת, ביז אַז אויף דעם איז ער

21) אלא שמחלק דמה שאמרו „לא יאמר אדם אי אפשי כו' אלא אפשי ומה אעשה כו'“ הוא רק בהתורות השמעיית (חוקים וכיו"ב), אבל במצות השכליות (רעות גם מצד השכל) צ"ל אי אפשי ע"ש.

22) ראה תו"ט במשנה כאן מדרך חיים: וזה בשכר הצער הטורח עצמו שאם הוא מרובה שכרו מרובה. אבל שכר מצות עצמן אי אתה יודע שכרן. עיי"ש (בדרך חיים) בארוכה.

23) ראה ב"ק ל, א.

18) פ"ו. ולהעיר שבפיה"מ (להרמב"ם) אבות ספ"ה מפרש כא"א.

19) ולהעיר, שהמעלה דהכובש את יצרו – וכן השכר על זה – היא הלכה (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ד).

20) כ"ה בפיה"מ שלפנינו, ובהעתקת הרב קאפח שתיבות הנ"ל „ציוו... לעבירות“ אינן בהמקור והן הוספת המעתיק. ובהעתקתו: שהם ציוו שיהא האדם כובש את יצרו (וכן בהמשך הלשון יש שם כמה שינויים בהסגנון).

פולער „יציאה“) נאָר לויטן שיעור פון דער „שבח“ — זאָגט די משנה „לפום צערא אגרא“, אַז מ'גייט אים שכר אויך פאַר זיין טירחא און צער (הגם ער איז אויף דעם ניט אַנגעזאָגט געוואָרן).

ולהעיר — באַ אַ גר איז דאָס זיין גאַנצע מציאות — עס איז אָבער דאָ דוגמתו באַ יעדערן: באַ אַ הידור מצוה, אָדער הנהגה טובה, אָדער אַ מינוי לדבר שבקדושה וכו' — וואָס ער נעמט מעצמו²⁷ אויף זיך²⁷.

ד. מ'קען אָבער פרעגן: ווען איינער באַאַרבעט דעם חבר'ס פעלד, אויב דער בעה"ב האָט מגלה דתו געווען, אַז עס איז אים ניחא, דאַרף ער באַצאָלן דעם פועל פאַר דער גאַנצער הוצאה (אפילו ווען די הוצאה איז מער ווי דער שבח)²⁸, ולפי"ז איז הדרא קושיא לדוכתא: ווי-באַלד דעם אויבערשטן איז „ניחא“²⁹ דאָס וואָס דער אדם טוט לפנים משורת הדין, דאָס וואָס ער איז ניט נצטווה געוואָרן — איז וואָס איז דער חידוש אַז „לפום צערא אגרא“ (ביז אַז דאָס איז „כנ"ל ס"ג) אַן ענין פון מדת חסידות)?

דער ביאור בזה:

ווען מען נעמט אויף זיך אַ טירחא וצער (אין תומ"צ) ניט זייענדיק מחויב אין דעם — ווי אַ הידור מצוה אָדער אַ הנהגה טובה וכיו"ב, און דערנאָך (נאָך דעם קיום ג' פעמים) איז ער ניט מקיים דעם הידור והנהגה — קומט אויס אַז

ער איז אַ גר („בן אברהם ושרה שנתוסף ה"א בשמם")²⁴ — צו אַנדייטן²⁵, אַז דאָ רעדט זיך ווען ער איז מקבל אויף זיך אַ צער אין וועלכן ער איז כלל ניט מחויב, בדוגמא צו דער גאַנצער מציאות (קסטן שנולד) פון אַ גר: ער איז זיך מגייר²⁶, וואָס איז ניטאָ כלל קיין חיוב בזה, ולאידך נעמט ער אויף זיך די שווערי-קייט און צער פון קיום כל התומ"צ] —

און דעריבער וואָלט געווען אַ הוה אמינא, אַז פאַר אַזאַ צער²⁶ באַקומט ער ניט קיין שכר, נאָר לויט זיין אויפטו און שבח — ווי ס'איז דער דין פון דעם וואָס באַאַרבעט שדה חברו על דעת עצמו, וואָס ער באַקומט שכר (ניט פאַר זיין

24) תוס' חגיגה ט, ב. (ושם לענין „בר הי הי") מדרש שמואל כאן. ובמחורו ספ"ו „וכן הא הא חמש כאותיות אברהם".

ולהעיר דבן הא הא כאן** הוא במילוי אל"ף — אף דבשרה י"ל שהוא במילוי ה' (שאז ה"ו בגימטריא י' שנטלה).

25) במדרש שמואל כאן (מרשב"ם בשם ר"י בן הרא"ש), שנקרא כן כדי להסתירו מן המלשינים (ובמחורו שם: ולא רצה לפרסום וכינה המסדר בלשון הצנע ובלשון נקי). אבל מכיון שכל הענינים שבתורה — כולל גם השמות של בעלי המאמרים — הם נצחיים, מובן שנוגע לתוכן מאמרו, כפנים, וראה לקמן הערה 79.

ובפרט שלכאורה אין להוכיח לגר שגר הוא (ובפרט בסיים) מט' דמילי דחסידותא — אבות).

26) וראה לקמן סעיף ו בהערה 47. 26*) ומה שהצער גופא הו"ע של שבח (כנ"ל ס"ב) — ראה לקמן ס"ד.

27) להעיר מסוג המצות שאין „אדם חייב להשתדל ולרדות עד שיעשה אותה . . שאינה חובה אלא דומין לרשות" (רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ב).

27*) ראה לקמן בפנים ס"ד (ובהערות) ס"ו. 28) שו"ע חו"מ טע"ה ס"ג ובסמ"ע שם סק"ז. 29) ויתירה מזו, שהוה כיווד ברשות — שבוה לכו"ע (גם לדעת הרא"ש ב"מ פ"ח סכ"ב. הובא בטור שם) נוטל גם ההוצאה שיתירה על השבח.

* ובמלאכת שלמה כאן כתב דה"י (זה דחגיגה) אמורא. וביחוסין ע' בן הא הא חסותפ (בהנ"ל) אם ה"י תנא או אמורא. וראה שם ע' היחי ובדק"ט חגיגה שם.

** אבל בחגיגה שם במילוי יו"ד. — להעיר דשינוי המילוי הוא באותיות א"ה (ראה יהל אור ע' קסה). וראה ענין המילואים בס' אתהלך ל'אזנא (ובביאור הצ"צ לשם — אהות' ענינים ע' רמ ואילך). ואכ"מ.

אֲדַרְבָּה: דַּעַר פּוֹעֵל דְאָרְף בְּאַצְאָלָן פֶּאָר
דִּי צַעֲבֵרְאָכְנַע חֲבִיתוּן³⁴;

איז דער אויפטו פון „לפום צערא
אגרא“, אָז אויך ווען דער אָנגענומענער
„צער“ האָט גורם געווען אַ הפסד
(כביכול) צום בעה"ב (הקב"ה)³⁵, אַעפ"כ
גיט מען אים שכר פֿאַר דעם „צער“ און
טרחא לפנים משורת הדין³⁵; און אָזוי
ווי ביים דערמאָנטן פֿאַל פון דעם וואָס
איז „מעביר חביות ממקום למקום“, אָז
(אויב ער האָט ניט וואָס צו עסן³⁶) „מצוה

זיין נעמען אויף זיך דעם צער (סתם,
ניט אויסטייטשנדיק אָז דאָס איז „בלי
נדר“) ²⁹ איז ווי אַ „פשיעה“, עס איז
גורם דעם שפּעטערדיקן הפסד³⁰ –

[און עאכו"כ ביי גר שנתגייר וואָס
איז דערנאָך ניט מקיים די מצוות ווי
מ'דאַרף, איז זיין גיור אָזוי ווי אַ פשיעה.
וואָרום וויבאַלד אָז „קשים גרים לישראל
כספחת“³¹ דערפֿאַר וואָס „אין בקיאיין
בדקדוקי מצות וישאל למדין ממעשי-
הם“³² – און על פי דין דאַרף מען
פריער באַוואַרענען און וואַרענען דעם
גר וואָס וויל זיך מגייר זיין: „מה ראית
שבאת להתגייר וכו' דאי פריש נפרוש
כו“³³ – און היות אָז ער האָט זיך
פֿאַרט מגייר געווען ניט פֿאַרטאָכנדיק
וועגן די שוועריקייט וואָס קען דערפֿון
אַרויסקומען (ניט צו מקיים זיין די
מצות בדקדוקיהן) איז עס אָזוי ווי אַ
„פשיעה“] –

דעריבער, ווען ניט דער חידוש „לפום
צערא אגרא“ וואָלט מען געקענט אָננע-
מען, אָז ער באַקומט ניט קיין שכר פֿאַר
דעם „צער“ – ע"ז ווי אַ פועל וואָס
האָט זיך אונטערגענומען איבערצופירן
„חביות ממקום למקום“ און זיי זיינען
צעבראָכן געוואָרן צוליב זיין פשיעה
(צוליב דעם וואָס ער האָט זיי געפירט
אויף אַ מקולקל'דיקן וועג, וכיו"ב), וואָס
דער דין איז, אָז דער בעה"ב דאַרף
אים ניט באַצאָלן פֿאַר דער אַרבעט [און

(34) ב"מ פג, א. שו"ע חו"מ רסש"ד.

(35) ובפנימיות העינים י"ל שההפסד שנגרם
לבעה"ב הוא לא רק במקרים מסויימים (שאינו מקיים
את ההידור כדבעי ולא התנה בל"כ) כ"א בכל אופן.
כי מכיון „שלפי אמיתת עוצם גדולתו ורוממותו גם
העבודה האמיתית היא כלא ממש ואדרבה לחטא
יחשב כו“ (ד"ה החלצו תרנ"ט פ"ג, עיי"ש בארוכה.
ועד"ז בד"ה ויכנעו עמי תרנ"א), הרי (בשלא במצות
שנצטוו אזי ההפסד שנגרם לא בא ע"י פשיעתו
כיון שנצטוו בקיום התומ"צ, אבל) כשמקבל ע"ע
הידור וכיו"ב שלא נתחייב בו, הרי נמצא שההפסד
(שעבודתו הוא לא כדבעי למעבד (כתובות סז, א)
לגבי עוצם גדולתו, ויתירה מזו, כנ"ל) בא ע"י
פשיעתו, והיעיזאה היא יתירה על השבח.

(35*) ועפ"ז מתורץ ג"כ מאי נפק"מ – בהנהגת
האדם – הא דלפום צערא אגרא,

דלכאורה דוחק לומר שזהו רק בכדי לזרוז בקיום
התנו"צ (ובפרט שבהתחלת המס' (משנה ג') מפורש
„אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל
פרס כו“, ולאחרי (קיום) הוראה זו וכל ההוראות
עד לסיום המס', יזרוזו את האדם לקיום התומ"צ
(גם כשיהי' קשור עם צער) ע"י ההודעה שגייע לו
שכר גם עבור הצער!)

– כי (נוסף ע"ז ש"ל שמודיע הנהגה דמית
חסידות" – לפנים משורת הדין – של הקב"ה
והדבק בדרכיו, הנה) בזה מודיע שגם קבלת צער
כזה שאפשר שיבוא מזה הפסד כו' נוחא לי
להקב"ה, כדלקמן סעיף ה'.

(36) בב"ח שם, שהכוונה ב„אין לו מה יאכל“, היא
שאין לו „כדי סעודת היום“ [וצ"ע אם זהו לז"ה
– מכיון שלא הוזכר זה בשאר פוסקים]. ובנדוד'
יש לומר, שמלא עומסו של הקב"ה שיתן לכל צדיק
בהש"י עולמות (סנהד' ק, סע"א. רש"י שם) – זה
נעשה „סעודת היום“ של האדם.

(29*) ראה לקמן הערה 35.

(30) וכמו מי שקבל ע"ע מינוי וכיו"ב (שאינו
מחויב בזה) וזה גרם ע"ד יומא (פו, א) „היכי דמי
חילול השם אמר רב כגון אגא אי שקילנא בישראל
מטבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר“.

(31) יבמות מז, ב. וש"נ.

(32) תוד"ה קשים (וראה רש"י שם ד"ה דאמר),

וכי"ה ברש"י שם קט, ב.

(33) יבמות שם.

היא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו³⁷.

ה. און הגם אַז דער דין („מצוה היא לעשות לו לפנים משורת הדין וליתן לו שכרו“) איז געזאָגט געוואָרן דוקא ווען דער בעה"ב האָט געזאָגט דעם פּועל איבערצופירן די חביות — און בנדו"ד טוט ער דאָך דעם גיור וההידור והנהגה טובה מדעת עצמו — וויבאַלד אָבער דעם בעה"ב איז נחא דעם פּועל'ס אַרבעט בכלל, איז אויך ווען ער האָט פּושע געווען אין איין פּרט

[לדוגמא, אַז איבערפירנדיק די חביות „במקום רעוע“³⁷ האָט זיך צעבראַכן נאָר איין חבית און דער ריוח פון די איבער-געפירטע חביות איז מער פונעם הפסד פון דער איינציקער צעבראַכענער חבית, וואָס דאָן איז דעם בעה"ב נחא די פעולה פון איבערפירן די חביות (ער איז נאָר ניט צופרידן פון דעם אופן ווי ער האָט דאָס געטאָן)].

דאָרף דער בעה"ב מצד מדת חסידות אים געבן דעם פולן שכר פאַר זיין אַר-בעט (אויך פאַרן איבערפירן די חבית וועלכע האָט זיך צעבראַכן). וואָרום היות דעם בעה"ב איז נחא די פעולה בכלל איז עס כאַילו ער וואָלט אים געזאָגט אַז אויף דעם³⁸.

37) טור שם (מב"מ שם). סמ"ע שם. שו"ע אדה"ו ה'י' שאלה ושכירות סי"ט.

והא דאיתא בב"מ שם שרובה בר בר חנן סבר שאינו צריך לשלם שכר, וגם רב לא הביא לו ראיה (שצריך לתת שכר) מהא דאבות — הוא לפי שמנהג הקב"ה, אין מוכרח כלל שמחוייב בזה בן אדם בכל פרטיו ממש [וע"ד מרז"ל (ויק"ר פכ"ז, ב) עה"פ (איוב מא, ג) מי הקדימיני ואשלם]. ובפרט שהנהגה ד, לפום צערא אגרא"ה היא חידוש, גם לגבי מסקנת הגמרא (בב"מ שם), כבהערה 38.

37*) ל' שו"ע אדה"ו שם.

38) אלא שאעפ"כ, אין זה דומה ממש לשוכר את הפועל — שלכן היא רק מידת חסידות

און דעריבער איז אויך אַזוי בנדו"ד, אַז וויבאַלד דעם בעה"ב (דעם אוי-בערשטן) איז נחא וואָס דער אדם נעמט אויף זיך³⁹ די טירחא און צער פון אַ הידור מצוה וכו' (ס'איז נאָר וואָס דער און פון זיין אָננעמען אויף זיך איז ניט כראוי. אַן צו מתנה זיין „בלי נדר“⁴⁰, גיט ער דעם גאַנצן שכר פאַר דעם צער — „לפום צערא אגרא“.

און עד"ז איז ביי גר שנתגייר: היות אַז דער עצם גיור איז אַ דבר הרצוי ביים בעה"ב (ביים אויבערשטן)⁴¹, איז הגם אַז ס'איז דערנאָך געווען ביי אים אַ „פשיעה“ אין דעם וואָס ער איז ניט מקיים די מצות מיט אַלע דקדוקים, באַ-קומט ער שכר פאַר זיין גיור⁴² (כאָטש דאָס האָט גורם געווען אַ הפסד)⁴³.

[משא"כ בשוכר את הפועל, מצוה הוא לעשות לו לפנים משורת הדין, ועד שכופין על זה ב"ח (שם)]. ועפ"ז מוכן החידוש שב, לפום צערא אגרא"ה על הדין ד, וארחות צדיקים תשמור" שבב"מ שם. וראה הערה 43. ועצ"ע.

39) להעיר מתוד"ה ואתה — שבת פז, א. 40) וגם לפי הנ"ל הערה 35, הרי נחא לי' לבעה"ב (הקב"ה) עצם הענין שמקבל ע"ע הידור וכו' נוסף, וההפסד הוא רק באופן עבודתו, כנ"ל. 41) וכמ"ש (רות ב, יב): ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה ג' אשר באת לחסות תחת כנפיו, ובמד"ר שם (א"ר חסא) מפרש ד, „אשר באת לחסות תחת כנפיו“ הוא „פעלך“ שע"ז „ישלם ה' ג'“. וראה יתירה מזו יבמות (מח, סע"ב) מפני מה גרים בזה"ז מעונין ויטורין באין עליהן כו' מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה אר"א כו' מאי קראה ישלם ה' פעלך ג' אשר באת ג'. ראה רש"י ותוס' וחדא"ג שם. וראה הערה הבאה.

42) והחידוש דבן הא הא על הפסוק דרות לפי המדרש — פשוט, שהרי שם אי מפורש כלל ענין דצער בקיום תומ"צ, ופשוטות הכתוב מדבר בענין אחר לגמרי.

43) ועפ"ז מוכן עוד יותר החידוש שבהנהגת הקב"ה „לפום צערא אגרא“ — גם על ה"מדת חסידות" דנתינת שכר על פעולת העברת החביות כשנחא לי' לבעה"ב בכללות הפעולה (ראה לעיל

חיוב זיך צו מגייר זיין (און אדרבה: גר שבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר כו³³), אזוי אַז די קבלת צער דורך גירות אויף צו מקיים זיין תומ"צ איז אין אַן אופן וואָס ער איז אין דעם כלל ניט מחויב⁴⁷.

פונדעסטוועגן ווערט דער ענין („לפום צערא אגרא“) געבראַכט אין מס' אבות וואָס איז שייך צו אַלע אידן (און ניט נאָר צו גרים), ווייל אויך ווען אַ איד נעמט אויף זיך אַ תוספת צער אין תומ"צ אין וועלכן ער איז ניט מחויב ע"פ דין — ובפרט ווען דאָס איז ניט לויט זיין טבע ורגילות ביז אַז צוליב דעם (צער און שינוי הרגילות) איז דאָס ע"ד ווי ער נעמט אויף זיך אינגאַנצן אַ נייע זאַך — איז עס בדומא צו גר שנתגייר⁴⁸.

47) עוד ענין בהשייכות לגר דוקא: עבודתו של גר בכל המצוות שמקיים היא ע"י שקיבל ע"ע (כשנתגייר) „צער“ שלא נתחייב בו. ואפילו בז' מצות ב"נ שהי' מחויב בהם גם לפני הגיור — הרי מובן שאינו דומה כלל הציווי וקיומו בתור ב"ג, או בתור בנ"י אשר הוצאתיך מארמ"צ ע"מ כן שישמרו התומ"צ (תו"כ (הובא בפרש"י) שמיני יא, מה. פרש"י בהר כה, לח. ספרי (ופרש"י) שלח טו, מא. ועוד).

ולהעיר שב"ב בז"מ דילי, „אין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה“ (ע"ג, א).

והיצה"ר מתגבר (יותר) על המצווה (יותר) להחטיא (תוד"ה גדול שם (בגירסת הע"י). וראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ג. ש"ך שם סק"ז) — נמצא, שע"י הגיור מתוסף לו „צער“ גם בקיום ז' מצות אלו.

משא"כ בישראל שרק בפרט זה ד, „צער“ נוסף שמקבל עליו הוה כמו גר, ככפנים.

48) עפכהנ"ל תומתק שייכות המאמר בחגיגה (ט, ב): ושבתם וראיתם כו' בין עובד אלקים לאשר לא עבדו כו' ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, לבר הי הי', כי מצד „זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו“ (לש"ל התניא פט"ו — כא, א — בביאור מרז"ל הנ"ל) הוא אצלו כדבר חדש לגמרי ולכן הוא כגר שנתגייר בזה שמשנה טבע הרגילות שלו.

ו. ויש לומר, אַז דאָס וואָס דער בעל המאמר פון „לפום צערא אגרא“ ווערט דאָ אַנגערופן מיטן כינוי „בן הא הא“ אויף צו מדגיש זיין אַז ער איז אַ גר, כנ"ל — הגם אויך ביי אַ (געבוירענעם) איד איז שייך אַזאַ ענין אַז ער זאָל אויף זיך אַננעמען אַ צער וטורח (כתומ"צ) וואָס ער איז ניט מחויב על פי דין — איז עס דערפאַר ווייל דווקא ביי גירות איז דאָ אַ קבלת צער אין וועלכן מ'איז אינ'גאַנצן ניט מחויב⁴⁴.

די הסברה אין דעם:

די גאַנצע בריאה פון אַ אידן איז „לשמש את קונו“⁴⁵. איז דערפון מובן, אַז מען דאַרף אויסנוצן אַלע זיינע כוחות אויף דעם שימוש — עבודת ה', ביז ווי רז"ל זאָגן⁴⁶, אַז יעדער איד איז „חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב“. דעריבער איז ביי אַ אידן שווער צו געפינען אַ טרחא און צער אין עבודת ה' אין וועלכע ער איז כלל ניט מחויב. וואָרום אויך ענינים פון לפנים משורת הדין און מילי דחסידותא זיינען סוף־סוף ניט קיין זאַכן וואָס אַ איד איז פטור פון זיי, וויבאַלד ער איז מחויב „לשמש את קונו“ מיט אַלע זיינע כוחות.

משא"כ אַ גר שנתגייר איז פאַר זיין גירות איז אויף אים כלל ניט חל קיין

בפנים ובהערה (38) — כי מכיון שאין שייך גיור לחצאי, הרי נמצא שכל פעולת הגיור הוה (אח"כ) כמו „פשיעה“ — ובפרט את"ל שגיר הוא פעולה נמשכת — (ודלא כבהעברת החביות, שהפשיעה היא רק באופן העברתם, בזה שהעביר אותם במקום רעוע); ואעפ"כ, מכיון שבהגיר מצד עצמו ניהא ל' לבעה"ב — נתן לו שכרו על זה.

44) ונוסף לזה: גם החידוש ד, „לפום צערא אגרא“ הוא בעיקר בגר שנתגייר — ראה הערה הקודמת.

45) סוף מס' קידושין.

46) תדבאר רפכ"ה.

נאָכמער: די משנה „לפום צערא אגרא“ (שטייט (לויט כמה גירסאות⁴⁹) דוקא בסיום (המשניות⁵⁰ פון) מס' אבות⁵¹, וואָס דאָס מיינט אַז דאָס איז די העכסטע מעלה אין „מילי חסידותא“, וכנ"ל, ווייל אין דער משנה רעדט זיך וועגן אַזאַ קבלת צער וואָס איז אינגאַנצן ניט לויט זיין טבע ורגילות און מהאי טעמא איז דאָס אַ דרגא הכי נעלית אין מדת חסידות.

היינט וויבאַלד אַז די שייכות פון אידן צום אויבערשטן איז „אם כבנים אם כעבדים“; און נאָכמער: די מטרה פון דעם אידנט'ס באַשאַף איז „לשמש את קונו“, איז דאָך מובן, אַז דאָס וואָס אַ איד איז קנוי ומחויב „לשמש את קונו“ איז דאָס (ע"פ הלכה) אין אַ פיל גרעסערער מאָס ווי דער קנין און חיוב פון אַן עבד לאדונו — און אַוודאי מער ווי דער חיוב פון דעם בן צו זיין פאָטער⁵⁴ — טאָ ווי קען מען זאָגן אַז

ז. והנה, אויף דעם וואָס האָט זיך פריער גערעדט (סעיף א'), אַז דער שר פון מצות איז אַ חיוב ע"פ הלכה (אַז על פי דין תורה דאַרף אַ איד קריגן שר פאַר זיין עבודה פון תומ"צ), קען מען פרעגן:

דער גדר החיוב ביי מענטשן צו באַצאָלן אַ פועל פאַר זיין אַרבעט (אַ שכיר יום, אַ קבלן וכיו"ב) איז דוקא ביי אַזאַ וואָס האָט ניט אויף זיך קיין חיוב צו

(52) רמב"ם הל' ממרים פ"ו ה"ג. טושו"ע י"ד ס"ר מ"ה.

(53) שהרי עבד כנעני קי"ל דיכול הרב לומר לו עשה עמי ואיני זנך (רמב"ם הל' עבדים פ"ט ה"ז). טושו"ע י"ד ס"רס"ז (ס"ב), וגם בעבד עברי שהי"ב האדון להשוותו לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור (רמב"ם שם פ"א ה"ט) וגם חייב במונות אשתו ובניו ובנותיו (שם רפ"ג) — ה"ז גדר בחיובי אדון לעבד (עברי) — שהוא כקונה אדון לעצמו (קדושין כ, א) — ולא בתור שכר פעולה. ועצ"ע.

(54) וכדמוכח גם מהחיוב דמס' על קדה"ש — ודלא כבן שאינו מחוייב למסור נפשו עבור אביו, שהרי חייך קודמים (ב"מ סב, א) ועד שאבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת (שם לג, א). אבל להעיר מלקו"ת ר"ה סב, ד: וזה (מה שבן אינו מחוייב למסור נפשו עבור אביו, זהו) מחמת שהוא נהי' מהות בפ"ע, אך הנשמה אינו כך רק כולא חד ואינה נפרדת ממנו ית' כלל — שמה משמע, שהחיוב דמס' על קדה"ש הוא גם מצד זה שבני' הם בנים להקב"ה (מכיון שאינם נפרדים). ועיין תניא ספכ"ד: אפי' בעבירה קלה כו' גזירת הכתוב הוא (דלכאורה משמע דגה"כ הוא ביהרג ואל יעבור — אף שי"ל דיעבור פ"א כדי שישמור פעמים הרבה). ואכ"מ.

(49) כ"ה בש"ס ומשניות. וכ"ה בדפוס ראשון דמשניות (נאפולי, רנב), כת"י קופמאן, כת"י תימני, כת"י פארמה (א), (ג). וראה שינויי נוסחאות למשניות. הוצאת קאפח.

אבל בסדור אדה"ז ובכו"מ סדורים (ועוד) סיום הפרק הוא במשנה „הוא הי' אומר בן חמש שנים כו.“ ראה שינויי נוסחאות למשנה כו' וראה לקמן הערה 51.

(50) שהרי פרק ו' הוא ברייתא. וראה מדרש שמואל רפ"ו. ולהעיר שבמח"ו וכת"י (שהובא בשינויי נוסחאות למשניות), המאמר לפום צערא אגרא (ומאמר בן בג בג) הוא בסוף פ"ו.

(51) וגם להגירסא שמסיים במשנה „הוא הי' אומר בן חמש שנים כו.“ — ראה מדרש שמואל במשנה הנ"ל, שאין אלו דברי ר"י בן תימא וגם אינם מסדר מסכתא זו"י אלא שחכמים הסמיכום והוסיפום כאן. וראה מ"ש בריש משנה זו (הובא בתוי"ט). וראה שער הכולול פ"ל ס"ג.

(* כדמוכח במשניות נוסחאות הרמב"ם וכת"י קופמאן, כת"י פארמה הנ"ל — שליחא שם משנת הוא הי' אומר בן חמש שנים כו'.

אופן ווי דער חיוב השימוש פון אַ בן לאביו און אָן עבד לרבו; און מצד דעם גדר המקבל איז זיין עסק אין תורה ומצות אין אַזאַ סוג חיוב וואָס איז (ע"פ תורה)⁵⁶ פֿאַרבונדן מיט קבלת שכר⁶⁰, אַזוי ווי אַ קבלן ושכיר⁶¹.

[די צוויי היפֿך־דיקע גדרים אין דעם חיוב פון קיום התומ"צ, זאָגן זיך אַרויס (אויך) אין דעם חילוק צווישן די צוויי סוגי מצוות — די מצות (ע"ז ג"ע ושפ"ד) וואָס ביי זיי איז "יהרג ואל יעבור" און די אַנדערע מצות, אויף וועלכע ס'ווערט געזאָגט, "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם"⁶²:

ביי די מצות איז מודגש זייער גדר החיוב מצד דעם מקבל, און דעריבער איז ביי זיי נוגע דער מקבל — ויתרה מזו — זיי מאַכן אויף דעם מקבל — כמחז"ל אַז בכדי עס זאָל זיין, "לשמש את קוני" איז "נבראתי" — "וחי בהם"⁶³; משא"כ אין די דריי ענינים (מצות) הנ"ל, איז זייער עיקר⁶⁴ גדר החיוב מצד הנותן, דערפֿאַר⁶⁵ איז ביי זיי ניטאָ די

דעם אידן קומט (ע"פ דין) אַ שכר⁵⁵ פֿאַר זיין דינען דעם אויבערשטן⁵⁶?

ח. איז דער ביאור אין דעם:

וויבאַלד תורה ומצות זיינען געגעבן געוואָרן פון דעם אויבערשטן צו אידן, איז מובן אַז אין זיי זיינען פֿאַראַן גדרים מצד דעם נותן (דעם אויבערשטן), און גדרים מצד דעם מקבל (אידן)⁵⁷.

און דעריבער געפינט מען אין דער תורה צוויי קצוות: "אין דברי תורה מקבלין טומאה" — ווען עס לערנט זיי אַ איד וואָס איז ניט טהור — ווייל זיי זיינען "דברי" (כאש"כ)⁵⁸: דעם אויבערשטן רייד; און פונדעסטוועגן איז "רב שמח על כבודו כבודו מחול", דערפֿאַר וואָס די "תורה דילי" היא⁵⁹ (ס'איז ווי) דעם רב'ס תורה). ד.ה. אין געוויסע ענינים איז די תורה געבליבן אין דער "בעלות" פון דעם אויבערשטן, און אין אַנדערע פרטים איז זי איבערגעגעבן געוואָרן צו דעם מקבל, צום אידן.

און אַזוי ווי דאָס איז בנוגע תורה ומצות גופא, עד"ז איז עס אויך בשייכות דעם חיוב צו לערנען תורה און מקיים זיין מצות, אַז אין דעם זיינען פֿאַראַן די צוויי גדרים:

מצד דעם גדר הנותן איז דאָ אויפן אידן אַ חיוב צו מקיים זיין תומ"צ אינעם

60) ושני ענינים בזה: א) בכונת האדם — דמכיון שהעבודה מאהבה, היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לזה" (רמב"ם הל' תשובה פ"י ה"ב), לכן העבודה ברוב בנ"א, ובפרט בקטנים כו' היא "כדי לקבל שכר" (ראה רמב"ם שם ה"ה). ב) שהקב"ה מחויב (כביכול) לתת שכר לאדם עבור עבודתו (גם כשעבודתו היא שלא ע"מ לקבל פרס), בדוגמת החיוב דשכר שכיר.

61) להעיר שבנוגע לישראל בזה"ג אומרים (ברכות ג, א) אב שהגלה את בניו... לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.

62) אחרי יח, ה. סנהדרין עד, א וברש"י שם. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ה.

63) ועפ"ז יומתק אמרו ברמב"ם פעם ב' "וחי בהם".

64) אבל פשיטא שיש בהם גם גדר המקבל ולכן גם הן בכלל (נבראתי) לשמש את קוני. וי"ל דלכן אינו מחויב עונש אם עבר (רמב"ם שם ה"ד).

65) אבל להעיר מלקו"ת שבהערה 54.

55) להעיר מאבות פ"א מ"ג: אל תהיו כעבדים כו' ע"מ לקבל פרס כו'. ובתוי"ט שם: שגם העובדים להפרע לקבל שכר הוא קורא אותם עבדים כו', עיי"ש.

56) להעיר מחסדי אבות (להחיד"א) כאן.

57) ראה בארוכה הדרן הא' על מס' פסחים (נדפס בהגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת, תשמ"ו) ע' תסד ואילך). וראה שם כו"כ דוגמאות לזה.

58) ברכות כב, א.

59) קדושין לב, סע"א ואילך.

זאך פון „יעבור“ — „יהרג ואל יעבור“].

דער ענין פון „מילי דחסידותא“ (דער תוכן פון מס' אבות) איז שייך נאָר אין פאַרבינדונג מיט „קבל“, מיט גדר המקבל פון תומ"צ;

און נעץ תחילתה בסופה⁶⁸ — דערפאַר איז אויך דער סיום פון (די משניות פון) מס' אבות בענין השכר⁶⁹ — און אין דעם גופא דער ענין פון „לפום צערא אגרא“ — וואָס דאָס איז מצד גדר המקבל, כנ"ל.

י"ד. דאָס וואָס אין „לפום צערא אגרא“ דריקט זיך אויס „גדר המקבל“ איז דאָס ניט נאָר אין דעם, וואָס דער שכר („אגרא“) איז לויטן ערך פונעם צער וטרחא („לפום צערא“), נאָר אויך אין דעם „צערא“ גופא, אין דעם אופן הצער והטרחא.

וויבאַלד אַז דאָ רעדט זיך (כנ"ל ס"ג) וועגן אַ צער אין עבודת התומ"צ וואָס דער מענטש איז אין דעם ניט מחויב ע"פ דין, נאָר ער איז דאָס אויף זיך מקבל אינגאַנצן מיט זיין אייגענעם ווילן — אין דער דוגמא ווי די קבלת המצות (צער) פון אַ גר, וואָס קומט אינגאַנצן פון זיין אייגענער בחירה און רצון (ניט האָבנדיק קיין חיוב מגייר זיין זיך, כנ"ל) — קומט אויס, אַז דער „צערא“ בעבודת התומ"צ (צי ביים אָננעמען כללות המצות ביי אַ גר, אָדער⁷⁰ אַ מילתא דחסידותא וכיו"ב ביי אַ אידן)⁷⁰ געהערט אינגאַנצן צו דעם אדם⁷¹.

(68 ראה הדרן הנ"ל ס"ג (ובהערות שם), לעיל ע' 135 (שוה"ג לערה 31), דמה שפשוט המנהג לקשר — בהדרין — סיום המסכת בהתחלתה הוא (לא בכדי לחדודי לבד וכיו"ב, כי אם) לפי סיום מסכת יש לו שייכות עם התחלתה.

(69 ולהעיר שגם סיום ספר יד החזקה של הרמב"ם הוא בהשכר שיהי' לעתיד.

(70 אבל לא ממש — ראה לעיל ס"ו.

* (70) ולהעיר ממשנ"ת לעיל ע' 325 ואילך.

(71 בההדרן על מס' פסחים (שבהערה 57), דזה מה שר"ע ס"ל שהתומ"צ הן בבעלותו של הקב"ה

ט. דער ענין הנ"ל אינעם שכר פון תומ"צ, אַז דאָס איז מצד די גדרים פון מקבל, איז נאָכמער מודגש אין דעם, וואָס דער אופן השכר איז „לפום צערא“, אויף וויפל דער מקבל האָט אין דעם געהאַט צער און טרחא.

און דערמיט קומט צו אַ ביאור נוסף אין דער שייכות פונעם מאמר „לפום צערא אגרא“ צו מסכת אבות — מילי דחסידותא:

דער מושג פון „מילי דחסידותא“ (לפנים משורת הדין) איז מתאים נאָר מצד המקבל. משא"כ מצד הנותן אַז כל תכליתו פון דעם אדם איז נאָר „לשמש את קונו“, איז ניטאָ קיין הגבלה אין זיין חיוב צו דינען דעם אויבערשטן (ביי, כנ"ל סוף ס"ו), אַז ער איז דערפאַר מחויב זיך מוסר נפש זיין) און במילא איז אויך ניט שייך די הגדרה פון „לפנים משורת הדין“⁶⁶.

און דאָס גיט (נאָך⁶⁷) אַ הסברה וואָס מס' אבות הויבט זיך אָן מיטן לשון „משה קבל תורה מסיני“ (און ניט אַז „הקב"ה נתן תורה למשה בסיני“ וכיו"ב), וואָרום

(66 להעיר מהמבואר בההדרן על מס' פסחים (שבהערה 57) בפלוגתת ר"י ור"ע (סוטה ג, א) בכוכ"כ ענינים שבתורה, אם הם „רשות“ או „חובה“ — שפלוגתא זו היא חלק ופרט משיטתם הכללית בגדרי התומ"צ, אם הם (בעיקר) בגדרי הנותן או בגדרי המקבל: שיטת ר"י היא שהתומ"צ הם (בעיקר) בגדרי המקבל, ולכן ס"ל שכל ענין שבתורה (באם אין הכרח לפרשו שהוא „חובה“) ניתן לבעלותו של האדם — „רשות“; ושיטת ר"ע היא שהתומ"צ הם (בעיקר) בגדרי הנותן, ולכן ס"ל שכל ענין שבתורה נשאר בבעלותו של הקב"ה ולא נמסר לבעלות האדם — „חובה“.

(67 ראה מדרש שמואל ריש מס' אבות, טעמים על מה ש„ייחס הענין אל המקבל“ ולא אל הנותן (כמו „ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכר“ שייחס אל הנותן).

אָ בן גרים⁷⁴). און כשם ווי דער כינוי „בן הא הא“ איז מרמז (כנ"ל ס"ג) אַז ער איז געווען אַ גר – „בן אברהם ושרה שנתוספו ה"א בשמם“, אַזוי איז אויף דעם מרמז אויך דער כינוי „בן בג בג“, ווייל „בג בג“ איז בגימטריא ה' ה'⁷⁵ [און אויך איז עס מרומז אין נוטריקון פון „בג בג“⁷⁶: „בן גר בן גירות“].

און מצד דעם זעלבן טעם (ווי כנ"ל בנוגע „בן הא הא“) ווערט דער בעל-המאמר אויך דאָ אַנגערופן (ניט מיט זיין

74) ראה בהמצויין בהערה הבאה – שהי' גר. אבל לפי הפירוש (המובא לקמן בפנים) ש„בג בג“ הוא נוטריקון „בן גר בן גירות“ – הי' בן גרים. וגם הלשונות (במקומות שבהערה הבאה) „גר היי“ „גרים היי“ יל"פ שהיו בני גרים [והרי גם במד"ש בשם י"א (שהובא בהערה 77) שהפירוש שהוא נוטריקון בן גר בן גירות, כתב „וגר היי“ ובסה"ד (שהובא בהערה שם) הביא מתוס' חגיגה (ט, ב) „וכנ"ב בתוס' חגיגה פ"ק בן בג בג וכן הא הא היו בני גרים (ע"ש) ולא כתבו כו"ל], וכנכ"מ שגם בן גר וגירות עד כמה דורות נק' „גר“ – ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פט"ו ה"ח, ובכ"מ (ראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו, ויש"נ).

75) תוס' חגיגה שם. מדרש שמואל כאן מהרשב"ם בשם הר"ן בן הרא"ש. מח"ו בפ"י ה'ב. ובפ"י הא': „ובג עולה ה' כלומר בן אברהם שיש בו ה' אותיות.

76) י"ג (ראה פיה"מ להרמב"ם הוצאת קאפח) „בן בגבג“ – בתיבה אחת, וכן „בן האהא“. וי"ל (לחדודי עכ"פ) הנפק"מ בין ב' הגיטאות – להפ"י שהי' „בן גר בן גירות“: כששניהם בתיבה אחת הרי"ז מורה שהגירות הן של אביו („בן גר“) והן של אמו („בן גירות“), הי' בדור אחד; משא"כ „בג בג“ בב' תיבות מורה שהגירות של אביו ושל אמו לא היו בדור אחד.

77) סה"ד מ"ע בן בג בג. מדרש שמואל מר' יוסף ך' נחמיאש בשם „יש אומרים“. וקצת הכרח לזה י"ל, שאם נק' בן בג בג רק מטעם שהוא בגימטריא ה' או „בן אברהם שיש בו ה' אותיות“ (כנ"ל הערה 75), הי' אפשר לקרותו בציווה ושם אחר שעולה ה' כמו „בן גב גב“ או „דא דא“ וכיו"ב. וראה אוה"ת לך (כרך ז) ס"ע תשכד. שער מאמרי רז"ל (להאריז"ל) לאבות כאן (הובא ונתבאר בהמשך פרט"ו ע' תיז ואילך).

דערמיט קומט צו אַ הסברה נוספת אין דעם קישור פון סיום מס' אבות מיט איר אָנהויב⁶⁸ (אין צוגאַב צו דעם וואָס ס'האָט זיך גערעדט אין סעיף ט'), ווייל אויך ביי קבלת התורה, ווען „משה קבל תורה מסיני“ (וואָס אינעם לשון „קבל“ איז מודגש דער גדר המקבל ווענינו, כנ"ל שם), זיינען אַלע אידן געווען גרים⁷².

יא. ע"פ כהנ"ל וועט אויך פאַרשטאַנ-דיק ווערן די שייכות פון דעם מאמר „בן הא הא אומר לפום צערא אגרא“ צום מאמר וואָס שטייט גלייך פאַר דעם: „בן בג בג אומר הפך בה והפך בה כו“ [בין אַז לויט כמה גירסאות⁷³ זיינען ביידע מאמרים איין משנה]:

אויך בן בג בג איז געווען אַ גר (אַדער

כנ"ל הערה 66) הוא לפי שר"ע הי' בן גרים (ראה סה"ד בערכו), והגרים מתייחסים בעיקר לא „לאברהם יצחק ויעקב (ישראל) כ"א למי שאמר והי' העולם“ (תשובת הרמב"ם לר' עובדי' הגר – תשובות הרמב"ם (ירושלים) תשכ"ג כרך ב' / סרצ"ג. רמב"ם הוצאת שולזינגר – נ.י. תש"ז – סוף כרך א ס"ט).

אבל אין מזה סתירה למ"ש בפנים – כי מ"ש כאן הוא בנוגע למעשה הגיור, וזה נמסר לבעלותו של האדם; משא"כ מה שהגרים מתייחסים „למי שאמר והי' העולם“ הוא לאחר שנתגיירו*.

72) ראה יבמות מו, א"ב. כריתות ט, א.

73) וכה"ב במס' אבות שבסידור אדה"ז.

* וי"ל שבי' ענינים אלו תלויים זה בזה: כי מכיון שהמסירה לרצון הקב"ה (קבלת המצוות) שבגר באה מצד האדם – לכך, המסירה ונתינה שלו היא בתכלית, ולכן מתייחס הוא להקב"ה.

וע"ד המבואר בהמשך פרט"ו (ע' שריד) המעלה ד, עבד פשוט, דמכיון דזה שנתון את עצמו לעבד הוא „בכח עצמו“ – לכן המסירה ונתינה שלו היא באופן ש, מצייא אותו וק' מצייא את האדון. ע"ש בארוכה.

הפך בה וכו' און „בן הא הא אומר לפום צערא אגרא“: דער תוכן פון ביידע מאמרים האָט אַ באַזונדערע שייכות צו אַ גר.

און ס'איז מדויק דער סדר פון די צוויי מאמרים — פריער דער מאמר „הפך בה כו'“, וואָס רעדט זיך וועגן לימוד התורה (תלמוד), און דערנאָך דער מאמר „לפום צערא אגרא“, וואָס דאָס איז דער צער וטרחא בנוגע מעשה המצות — וואָרום „תלמוד מביא לידי מעשה“⁸¹.

יב. אַלע ענינים אין תורה — אויך די נעמען פון די בעלי המאמרים — זיינען בתכלית הדיוק, איז דערפון פאַרשטאַנִן־דיק, אַז די שייכות פון די צוויי מאמרים („הפך בה כו'“ און „לפום צערא כו'“) צו די צוויי חכמים (בן בג בג און בן הא הא) איז ניט נאָר אַ כללות־דיקע, מצד דעם וואָס זיי זיינען ביידע געווען גרים, נאָר אַז די צוויי באַזונדערע שמות זיינען מרמז אויף די ענינים שונים פון די צוויי מאמרים.

[אַ הוכחה אויף דעם: לויט איין דיעה⁸² זיינען „בן בג בג“ און „בן הא הא“ צוויי נעמען פון דעמזעלבן תנא. איז וויבאַלד אַז ביים מאמר „הפך בה“ ווערט ער אָנגערופן „בן בג בג“ און ביי „לפום צערא“ — „בן הא הא“⁸³, מוז מען זאָגן, אַז דער אונטערשייד צווישן

נאָמען, נאָר) מיטן כינוי „בן בג־בג“ (וואָס דייטעט אָן אויף זיין גירות) — צו מרמז זיין אַז דאָס וואָס דער בעל המאמר איז געווען אַ גר האָט אַ שייכות צו זיין מאמר⁷⁸, „הפך בה והפך בה“⁷⁹:

וויבאַלד אַ בן־גח איז מחויב אין די שבע מצוות, איז מובן, אַז אויך זיין לערנען תורה (די דינים ופרטים פון די ז' מצוות) כאָטש דאָס איז אַן ענין נעלה — ביז אַז „נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול“⁸⁰ — פונדעסטוועגן איז זיין עסק התורה ניט קיין מטרה פאַר זיך נאָר בלויז (ווי אַ „מיטל“) צו וויסן ווי אַזוי צו מקיים זיין די מצוות, און ס'האָט ניט די מעלת הלימוד בתורה פון אַ אידן. דוקא ברגע ווען ער איז זיך מגייר און ווערט מחויב צו לערנען תורה אַלס אַ מצוה ותכלית פאַר זיך, דעמאָלט ווערט אין זיין לימוד התורה אויפגעטאָן אַ שינוי עיקרי, עס ווערט אין דעם דער עילוי און מעלה נפלאה פון — „הפך בה והפך בה דכולה בה“.

און דאָס איז אויך די שייכות פון „בן בג בג“ צום מאמר „הפך בה והפך בה“ (ד. ה. אַז דאָס וואָס ס'האָט ביי אים אַרויסגערוּפֿן צו זאָגן דעם מאמר איז דאָס דערפאַר) ווייל דער ציווי ועילוי בתורה פון „הפך בה והפך בה“ ווערט דערהערט ביי אַ גר באופן מיוחד.

ועפ"ז איז מובן דער קשר צווישן די צוויי מאמרים — „בן בג בג אומר

(78) ראה לקו"א להה"מ ס" עח.

(79) ועד"ז צריך לומר בכל המאמרים שהובאו בשמו של בן בג בג. משא"כ בקדושים (י, ב) שנק' „יוחנן בן בג בג“.

ומזה (שנקרא גם בשמו — יחזק) הוכחה (נוסף על מ"ש לעיל הערה 25) שבמקומות שמובא רק „בן בג בג“ — אינו (רק) ככדי „להסתירו מן המלשנים“ וכיו"ב.

(80) ב"ק לח, א. וש"נ.

(81) קדושים מ, ב. וש"נ.

(82) מד"ש כאן מר' יוסף נח נחמיאש בשם „יש אומרים“. הובאה דיעה זו גם בסה"ד שם (אלא שלא ס"ל כן).

(83) וגם להדיעות שהם ב' אנשים הרי הו"ל לקרוא הראשון (באם את"ל כן) בן הא הא שמורה בגילוי שה' גר והשני בן בג בג שהוא רק גימטריא „כדי להכיר ולידע בין זה לזה“ — מד"ש שם מרשב"ם, כדלקמן בפנים ובהערה 85.

און ווי מפרשים⁸⁶ זיינען מסביר דעם פירוש פון „הפך בה והפך בה“: לפי שמצינו . . שהי' דורש מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור ואפי' שהיו אלו היפך אלו . . לכן אמר . . הפך בה והפך בה ודרוש דברים הפכיים זמ"ז פנים לטהר ופנים לטמא דכולא בה ואלו ואלו דא"ח⁸⁷.

לויט דעם קומט אויס, אַז דער אונ-טערשייד צווישן „לפום צערא אגרא“ און „הפך בה כו“, איז דער חילוק פון „גילוי“ און „העלם“: דער „צערא“ (אין תומ"צ) וואָס אַ איד איז אויף זיך מקבל, איז שייך בנוגע אַ באַשטימטער (גלוידי-קער) זאָך (אַ הנהגה, וכיו"ב)⁸⁸; משא"כ „הפך בה כו“, איז דער חידוש אין דעם וואָס ער איז עוסק (אויך) אין דעם חלק פון תורה (שקו"ט דתורה, מ"ט פנים לכאן ומ"ט פנים לכאן) וואָס די הוראות זיינען דאָרט „סתומות ולא מפורשות וגלויות וידועות“⁸⁹.

און דעריבער, כאַטש אַז אין ביידע מימרות איז מודגש דער ענין פון גר (וואָס איז די נקודה פון ביידע מאמרים), איז אין דעם מאמר „הפך בה כו“ איז דאָס אין דעם נאָמען — באופן „נסתר

די נעמען איז בהתאם צום חילוק בתוכן צווישן די צוויי מאמרים].

דער הסבר אין דעם:

אין דעם כינוי „בן הא הא“ (בעל המאמר „לפום צערא אגרא“) איז מער קענטיק דער אָנדייט אויף אַ גר ווי אינעם כינוי „בן בג בג“; בלשון פון רשב"ם (בשם הר"י בן הרא"ש)⁸⁴; שבג בג (וואָס איז נאָר בגימטריא ה' ה') יותר נסתר ונעלם⁸⁵.

און עד"ז איז דער חילוק צווישן זייערע מאמרים: אין „הפך בה“ רעדט זיך וועגן אַן ענין וואָס איז „נסתר ונעלם“, און מען דאַרף אין עם מהפך זיין און נאָכאַמאָל מהפך זיין, משא"כ „צערא“ איז אַ גלוידיקע זאָך.

והביאור: „הפך בה והפך בה“ מיינט בעיקר (וכנ"ל סי"א) דעם עסק התורה אַלס מטרה און תכלית פאַר זיך (לערנענ-דיק צוליב פאַרשטיין און משיג זיין תורת ה' און ניט נאָר „לדעת את המעשה“), איז מובן אַז דאָס נעמט אַרום ניט נאָר די עניני הלכה וואָס זיינען נוגע למעשה (גלוידיקע ענינים), נאָר בעיקר דער לימוד פון שקו"ט וכדומה (וואָס זיינען פריער און אויך נאָך דער שקו"ט בלייבט אין זיי „נעלם“ און מ'קען נאָך ווייטער שקו"ט).

(86) מדרש שמואל כאן. וראה המשך תרס"ו (שבעה ערה 77 ושם לפני"ז ע' תט ואילך).

(87) עירובין יג, ב.

(88) ועד"ז במאמר בר הי חי בהגיגה (שבעה ערה 48), שהגם שנקט הדוגמא ד„עובד אלקים“ בלימוד התורה, הרי מדגיש לא העסק בחלק הסתום שבתורה כו"כא „שונה פרקו מאה (פעמים) ואחד“.

(89) לשון אדמו"ר הזקן באגה"ק סי' כט (קנא, א) — לענין תושב"כ. אבל מובן, שעד"ז הוא גם בתושב"ע"פ בחלק השקו"ט וכיו"ב דתושב"ע"פ. וכמובן גם ממה שמסיים באגה"ק שם במעלת השונה הלכות דוקא.

(84) הובא במד"ש כאן.

(85) ועינין זה [שבג בג" הוא, יותר נסתר ונעלם] הוא גם להפירוש שבג בג" הוא ר"ת „בן גר בן גירות“. כי הו"א שנתוסף באברהם ושרה — שעל זה מורה השם „בן הא הא“ — מורה בגלוי על שייכותם לגרים (ראה לך לך יז, ה וברש"י שם. שם, טו וברש"י שם) משא"כ ענין „הגר“ ד„בג בג“ מרומז רק בהנוטריקון שלו (וראה אוה"ת שם).

ונוסף לזה: השם „בן הא הא“ משמע שהוא עצמו ה' גר, משא"כ הנוטריקון „בג בג“ הוא (רק) „בן גר בן גירות“ (וראה לעיל הערה 74).

ונעלם", און אין דעם מאמר „לפום צערא אגרא" — באופן גלוי⁹⁰.

(משיחות יו"ד, י"ג וט"ו שבט תשל"ט)

90) ועד"ז הוא בהענין דגר דאפשרי בכאו"א, כנ"ל: במאמר לפום צערא אגרא הוא בגילוי, ואפ"ל תמיד בעבודתו דאופן דגר, בהנהגות שקיבל ע"ע באמירת בל"ג, ובפרט כשמזמן לזמן מוסיף ומקבל ע"ע הנהגות והידורים נוספים (להעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (ספר המנהגים חב"ד ע' 56). והוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר (לקו"ש ח"ב ע' 386)).

משא"כ בהמאמר „הפך בה הפך בה כו"ו" שהענין דגר שבוה הוא „יותר נסתר ונעלם" כי אינו ניכר בלימוד התורה שלו כ"א רק כשנוכר ע"ד אופן לימודו קודם שנתגייר.

